VITA

Egy Platón-vitáról[1]

Az NDK-ban Berlinben megjelenő „Das Altertum" c. folyóiratban figyelemre méltó, tárgyilagos vita folyt Platón filozófiájáról. Alkalmat erre George Mende jénai professzornak a Georg Mayer leipzigi egyetemi rektor 70. születésnapjára kiadott Festschriftben, a „Wissenschaft aus nationaler Verantwortung" c. gyűjteményes munkában megjelent „Bemerkungen zur Entstehungsgeschichte des objektiven Idealismus" c. értekezése adott.

Ennek főbb tételei a következők: Aki Platón Államát mai szemmel olvassa, nem láthat benne mást, mint jól bevált mintaképét annak, hogyan alakultak és alakulnak az antagonisztikus osztályokra szakadt társadalmakban a viszonyok a hatalom és a szellem között. Mende szerint Platón mint született arisztokrata az objektív idealizmust mint a szellemi arisztokratizmus filozófiai elméletét gondolta ki. Szellemi arisztokratizmus pedig az a felfogás, amely szerint a hierarchikusan tagozott társadalomban igazi ítélőképesség csak egy kicsiny szellemi elitről tételezhető fel, míg a nagy tömeg híjával van e képességnek.

S hogy Platón valóban ezt a felfogást képviselte volna, erre nézve tanúul Wilamowitz-Moellendorffot idézi, aki (Platon, sein Leben und seine Werke. Frankfurt a/M. 1948, 36) így nyilatkozik: „Platón azt hitte, s ehhez képest tagolta Állama rendjeit, hogy egy kézművesnek még a fia is aligha juthat el az igazi műveltséghez és szabad emberhez méltó érzülethez."

Mende szerint Platón a szellemet és a hatalmat oly vonatkozásba hozta, hogy az arisztokratikus struktúra a társadalomban örökre fennmaradjon: „Platónnak mint született arisztokratának minden gondolata, egész törekvése arra irányult, hogy a rabszolgatartó arisztokráca társadalmi struktúráját minden megrázkódtatástól megóvja" — ő tehát a rabszolgatartó arisztokrácia ideológusa.

Az Állam 9, 5 f. (578e—579a)-a alapján, ahol Platón annak a rabszolgatartónak aggodalmait festi, aki egyszerre csak a fegyveres államhatalom oltalma nélkül állna szemben rabszolgáival, Mende úgy állítja be Platónt, mint aki „az objektív idealizmus egzisztenciális gondjait fejezi ki".

Ezekre válaszol Rudolf Schottlaender professzor a „Das Altertum" 1964. 10. sz.-ban (142—154) „Der Streit um Platon" címmel.

Kifejti, hogy Platón nem a rabszolgatartó arisztokratikus társadalmi struktúrát akarja minden rázkódtatástól megóvni, hiszen Platón Államában éppen a kormányzó filozófusoknak és a harcosoknak nem lehet semmiféle magántulajdonuk és családi életet sem élhetnek, tehát nem zsákmányolhatják ki a szabad parasztokat és kézműveseket (rabszolgák nincsenek ebben az ideális államban), akik viszont vagyont szerezhetnek, családot alapíthatnak; csupán a gazdagságot és a szegénységet mint a munka megbénítóit akarja körükből távol tartani Platón. Tehát épp az arisztokrácia alapját: a vagyont húzza ki a vezetők lába alól Platón. Az osztályellentéteket így békés úton akarja kiküszöbölni. Ez lehet naivság, de semmi esetre sem a kizsákmányolás, a rabszolgatartás konzerválása.

Schottlaender bőven ismerteti az Állam 3, 21 f.-et (415 a—c), ahol Platón kifejti hogy némelyik emberbe születésétől fogva arany, másikba ezüst, harmadikba vas van vegyítve, s az aranytartalmúak, a szellemileg és jellemileg kiválóak vannak hivatva a kormányzásra, az ezüstneműek a katonáskodásra, a vastartalmúak pedig a földművelésre

[1] E cikket Kövendi Dénesnek, az idősebb magyar klasszika filológiai generáció kiemelkedő tagjának, az ókori filozófia jeles ismerőjének és tolmácsolójának a közelmúltban bekövetkezett halála alkalmából megemlékezésül közöljük. *Szerk.*

és kézi iparra. De Platón hangsúlyozza, hogy e három minőség nem öröklődő sajátság: a vezetőnek is lehet vastartalmú, viszont a kézművesnek is lehet aranyminőségű gyermeke. Tehát Platón Állama nem kasztrendszer! A minőség csak a nevelés során derülhet ki, s ennek megfelelően kell a vezetőknek esetleg vastartalmú gyermekeit fizikai munkára adni, míg a fizikai munkások aranytartalmú gyermekeit a vezetőkhöz illő további nevelésben részesítve, a vezetők sorába emelni, az ezüstminőségűeket pedig katonává képezni. S ez annál inkább meg fog történni, mert a vezetők gyermekeit közösen nevelik, senki közülük saját gyermekét nem ismeri, így a részrehajlásnak is elejét veszi Platón.

Schottlaender rámutat, hogy a történelemben először van itt szó arról, hogy a szellemi és jellembeli kiválóság legyen a vezetők kiválasztásának alapja a születési és vagyoni kiváltság helyett.

Vita tárgya Mende és Schottlaender között a Törvények 6, 19 f.—e. Mende arra hivatkozik, hogy Platón itt így szól: „Világos, hogy az ember nem lesz egykönnyen hajlandó a szükség parancsolta megkülönböztetést szolga, szabad és úr között a gyakorlatban elismerni. Súlyos egy jószág tehát a rabszolganép! A tények ezt bizonyítják: itt van a messzénébeliek gyakori fölkelése; továbbá mennyi baj származik az államok számára abból, ha sok egy nyelven beszélő rabszolgájuk van... Az ember igazán nem tudja, mitévő legyen... Csupán két eszköz marad számunkra: szolgáink ne legyenek honfitársai egymásnak, hanem különböző nyelvűek; és bánjunk velük jól, nemcsak az ő kedvükért, hanem még inkább önmagunkra való tekintettel."

Mende ebből azt olvassa ki, hogy Platónnak politikai aggodalmat okoztak a rabszolgák, míg azt elismeri, hogy Platónnak egyénileg bizonyára nem kellett félnie rabszolgáitól.

Schottlaender viszont kiemeli a folytatást: „Azért kell önmagunkra való tekintettel humánusan bánnunk rabszolgáinkkal, mert a nálunk gyöngébbekkel, nekünk kiszolgáltatottakkal szemben még kevésbé illik igazságtalanságot elkövetnünk, mint a velünk egyenlőkkel szemben. Itt bizonyíthatjuk be, hogy igazán szeretjük az igazságosságot."

A Törvényekben Platón már nem az ideális, hanem a gyakorlatban megvalósítható jó államot írja le: itt vannak rabszolgák. Az Államban, mint említettük, nincsenek. Csupán akkor, ha az ideális állam romlásnak indul, lopódzik be ismét a rabszolgaság a következő módon: a világon minden hanyatlásnak van kitéve, így az ideális államban is eljöhet az idő, hogy nem születnek kellő számban vezetésre hivatott, filozófikus hajlamú utódok: akadnak a jóeszűek között is önzésre, vagyonszerzésre hajlamosak. Ha ezek jutnak a vezetők között többségre, ezek maguk között osztják fel a földet, s azokkal, akik eddig a vagyonszerzéssel járó fizikai munkát végezték, nem úgy bánnak többé, mint szabad emberekkel és barátaikkal, akik nekik az élelmezést és lakást adják, hanem jobbágyokká és rabszolgákká teszik őket, s most már így végeztetik velük a földművelést és a kézműves munkát. (Állam 8, 3 .f. (546a—547)) Tehát rabszolgaság csak az ideális állam elfajulása révén jön létre.

Midőn az Állam 5, 15. f.-ben (469b—c) Platón arról szól, hogy görögnek görögöt nem szabad rabszolgájává tennie, ez a jelen: a peloponnézoszi háború viszonyaira való célzás, amikor — mint Schottlaender is megjegyzi — a méloszi férfiak leölése után az athéniek az ottani nőket és gyermekeket rabszolgáikká tették.

Schottlaender azokkal szemben, akik ezt is kétségbe vonják, kiemeli még Platón nagy érdemeit a matematika fejlődése terén. Így kiemeli, hogy Platón a kocka megkettőzésének problémájával kapcsolatban is elvileg rámutatott arra, mit kell matematikai hipotézis alatt érteni. A kocka megkettőzésének az a feltétele, hogy két vonal között két mértani középarányost lehessen találni. Hipotézise tehát matematikai értelemben egy probléma megoldhatóságának szükséges és elégséges föltétele. Ezt a fogalmat átviszi a filozófia területére is: így az erény tanításának az a föltétele, hogy az erény: tudás, belátás. De használta a hipotézist „föltevés" értelmében is, így, midőn azt a feladatot tűzte kora asztronómusai elé: minő egyenletes körmozgásokat kell föltenni, hogy megőrizzük, megmagyarázzuk a bolygók mozgásánál mutatkozó jelenségeket (a hurokképződést, a retrogradációt stb.). (Simplicius, in Aristot. de caelo II 12, 292 b 10, p. 488 3—24)

Végül hipotézis, valószínű föltevés alakjában adja elő anyagelméletét is, melynek elve ismét: „megőrizni a jelenségeket", „összhangban maradni velük": ez minden természettudományi föltevés és elmélet feladata. Erre mindjárt rátérünk.

Mende professzor az „Altertum"-ban közölt válaszában fenntartja állításait, s hozzájuk tesz egy idézetet A. Bonnardtól (Die Kultur der Griechen, Dresden. 280. o.): „Platon elsősorban politikus, aki a demokráciát gyűlöli. Tehát Szókratészt is túlságosan politikusan, mégpedig antidemokratikus színben látta minden valószínűség szerint. Ámde semmi sem bizonyítja, hogy az athéni népből származott Szókratész lett volna a reakcionárius platóni ideológiának a megalapítója."

Mende professzor hangsúlyozza, hogy csak legenda az, mintha Platón filozófiájának időtlen értéke volna.

E sorok írója hozzászólásában (Zum Problem der Platonischen Ideenlehre. Das Altertum, 1965. 1. sz.) elsősorban kiemeli, hogy a platóni objektív idealizmus születésének indítóoka nem a szellemi arisztokratizmus elméleti megalapozása volt, hanem a szofisták szenzualizmusa és relativizmusa elleni küzdelem. A szofisták kétségbevonták mind a matematikai, mind az erkölcsi törvények érvényességét, tagadták az objektív igazság lehetőségét. „Az ember (ahogyan momentán érzékel és érez) a mértéke minden dolognak" — mondotta Prótagorász (1. fr. Diels). „Az érintő a kört nem egy pontban érinti" — mondta ugyanő (7. fr.).

Platón ezzel szemben azt bizonyítja, hogy a kozmoszban objektíve érvényes természeti törvények és velük rokon (szintén mértéken és arányosságon alapuló) erkölcsi törvények vannak érvényben: ezek az ideák. Idea, Eidosz a görögben és így Platónnál sohasem jelent gondolatot, eszmét, hanem formát, jelleget, alkatot, struktúrát, törvényszerűséget, elsősorban matematikai törvényszerűséget. Idea elsősorban geometriai alakot (pl. négyzetet stb.) és ennek matematikai törvényszerűségeit jelenti, amint erre A. E. Taylor Varia Socratica (Oxford 1911) c. művében (178—267) rámutatott.

S az ideák jelen vannak az érzéki világban: nem két világról van szó Platónnál, hanem, mikor a csillagoknak csak ésszel megragadható valóságos sebességéről és valóságos pályájáról beszél (Állam 7, 529), azt akarja, hogy a bolygópályák látszólagos hurokképződése egyéb szabálytalanságai mögött keressük meg igazi, matematikailag szabályos pályájukat.

A Parmenidészben (132 b—c) egyenesen cáfolja azt a felfogást, mely szerint az ideák gondolatok volnának. Mert akkor is valamiről való gondolatok lennének, volna tárgyuk. Ez a „valami" pedig épp az az általános forma, jelleg, mely a dolgokban megnyilvánul. Ha tehát az ideák gondolatok volnának, akkor maguk az érzéki tárgyak is gondolatokból állnának, hiszen az ideák tartalma, a tipikus forma bennük jelen van.

Minthogy tehát az ideák tana a természeti és erkölcsi törvények objektív érvényének, meglétének kifejtése, érthető, hogy Platón az Államában filozófia alatt ezt a filozófiát, a Természet s benne a társadalom objektív rendjébe vetett meggyőződést érti. (Ezt is szemére veti Mende, hogy ti. az Állam filozófusainak nem szabad pl. Démokritosz materializmusát elfogadniuk.)

Ehhez azt jegyezhetjük meg, hogy a démokritoszi etika majdnem azonos a szókratészi (s így a platóni) etikával: senki sem tesz tudatosan rosszat; a belátásnak kell a lélekben uralkodnia a vágyak fölött; a meggyőződésen alapuló nevelés új, második természetet hozhat létre: tehát nincsenek javíthatatlan emberek. A társadalomban igazságosságnak, kölcsönös segítségnek, testvériségnek, részvétnek kell uralkodni. Ami pedig Démokritosz és Platón anyagelméletét illeti, erre csakhamar rátérünk: itt Platón épp a mai atomelmélet szellemében fejleszti tovább Démokritosz atomelméletét.

Ami Platón demokrácia-ellenes voltát illeti, ő nem általában a demokráciának, hanem a Kleónok által megrontott, elfajult demokráciának ellensége. A Gorgiászban Kalliklész, az athéni aranyifjúság képviselője az erősebb jogát hirdeti Szókratésszel szemben. Szerinte az államban a kiválóbbak ,az eszesek uralkodjanak s az élet anyagi javaiból is övék legyen az oroszlánrész. (44 f., 490a) Vele szemben Szókratész, aki nyilván Platónnak, a demokrácia „ellenségének" meggyőződését képviseli, bizonyítja, hogy a jogegyenlőség és a javak igazságos elosztása a „természet szerint való igazságos" (43, 489 a–b).

Az „erősebb joga" romlásba döntötte Athént: erre hivatkozva követeltek meghódolást az athéni követek a mélosziaktól (Thuküdidész 5, 84—113). Ez az eljárásuk vezetett oda, hogy régi szövetségeseik is sorra meggyűlölték őket.

Platón nagy tisztelettel szól a marathóni és szalamiszi athéni demokrácia hősiességéről (Törvények 3, 14). Hetedik levelében pedig azt mondja, hogy a 30 zsarnok véres uralma az előző demokratikus alkotmányt aranykornak tüntette fel, s elismeri, hogy a hazatérő demokraták (Thraszübulosz vezetésével) nagy méltányosságot és szelidséget tanúsítottak (324d—325b).

Nem tartjuk Platónt időtlen mintaképnek, hanem saját műveinek gondos interpretációjából és saját korából (a szofisták elleni jogos harcából) akarjuk megérteni: a tudomány, a nevelés, a törvényes állami élet lehetőségét akarta megmenteni a túlzott kétkedéssel és a szenvedélyek uralmával szemben.

Éppen a gazdagok és a szegények közötti ellentétet akarta megszüntetni. Az Állam 4, 2. f.-ben (422e—423a) így nyilatkozik Platón: „Amelyik államban gazdagok és szegények vannak, ott két állam áll harcban egymással: a gazdagok állama és a szegényeké." Ezért nem szabad a vezetőknek magántulajdonnal bírniuk, s ezért akarja a földművesek és kézművesek köréből mind a gazdagságot, mind a szegénységet távol tartani.

A Törvényekben már lemond a filozófusok vezetéséről: a polgárok között egyenlően akarja a földet felosztani (5, 8. f. 737c). S boldognak mondja Argosz, Spárta, Messzéné hajdani törvényhozóit, mert egyenlően oszthatták fel a földet a polgárok között, míg a mai törvényhozók nagy nehézséggel néznek szembe, ha a földek újra való felosztását és az adósságok eltörlését indítványozzák abban a meggyőződésben, hogy enélkül megnyugtató kiegyenlítődést elérni nem lehet (Törvények 3, 6 f., 684).

S érdekes, hogy a Törvényekben a földek közös művelését s a teljes vagyonközösséget tartaná a legjobbnak. „De egy ilyen követelés meghaladná a mai emberek műveltségét." (5, 10, 739c—e)

A rabszolgakérdéshez még csak ennyit: a Theaitetoszban (24 f., 175a) így beszél Szókratész: „Együgyűek azok, akik előkelő őseikkel dicsekszenek, hiszen minden embernek számtalan őse van: közöttük gazdagok és szegények, királyok és rabszolgák, görögök és barbárok." Nyilván sem igazságosnak, sem örökérvényűnek nem tartotta sem a rabszolgaságot, sem a rabszolgatartó társadalmat: csak üres frázis az, hogy Platón a „rabszolgatartó arisztokrácia ideológusa".

Ami természettudományi nézeteit illeti, ki lehet mutatni, mennyire haladó az ő anyagelmélete a Démokritoszéhoz képest.

Ezek megértéséhez tudnunk kell, hogy a görögök általában négy elemből állónak vélték a világot: tűzből, levegőből, vízből és földből. (Ezek tulajdonképp az anyag halmazállapotai.) S már Anaximenész tanította, hogy ezek sűrűsödés és ritkulás folytán egymássá átalakulnak: ha a víz megritkul, elpárolog, légneművé, szerintük levegővé lesz, ha ez tovább ritkul, tűzzé. Ha viszont a víz sűrűsödik, megszilárdul, földszerűvé, földdé lesz. E föltevés alapja egyrészt a jégképződés volt, másrészt az a tapasztalat, hogy a folyók torkolata idővel feltöltődik: így keletkezett a Nílus deltája. Persze, a folyók a bennük feloldódott iszapot rakják le, de ez azt a látszatot kelti, hogy a víz lesz földdé.

Nos, Platón először is Timaioszában kimondja, hogy e négy anyagforma nem elem. (48b—c) Egymásba való átalakulásukat pedig azzal magyarázza, hogy elemi részecskéik alakulnak át egymásba. Ezért a Timaioszban oly elméletet állít fel mint hipotézist (48d és 53d), amely szerint e négy anyagfajta részecskéi nem szilárd, tömör, merev, felbonthatatlan és megváltoztathatatlan tömegecskék, mint Démokritosz atomjai, hanem belül üres, felbontható részecskék. A tűz elemi részecskéi tetraéder alakúak, ezeket négy egyenlő oldalú háromszög határolja; a levegő alkatrészei oktaéder-formájúak, melyeket nyolc, szintén egyenlőoldalú háromszög határol. A víz elemi részecskéi ikoszaéder alakúak, ezeket húsz egyenlő oldalú háromszög határolja. Ha tehát a víz felbomlik (pl. a hő hatására), két levegő-oktaéder és egy tűz-tetraéder keletkezik belőle, hiszen $20 = 2 \times 8 + 4$.

A föld elemi részei kocka alakúak, hiszen ez a legstabilisabb forma. Határlapjai négyzetek, melyeket két egyenlő szárú derékszögű háromszögből lehet összetenni; egyenlő szárú derékszögű háromszögekből pedig egyenlő oldalú háromszöget összetenni nem lehet: így a föld nem vesz részt ebben az átalakulási processzusban. Ha a földet a víz feloldja, a földrészecskék változatlanul tovább úsznak a vízben, s ha egyszer a víz folyása meglassul, újra egymáshoz közelednek és látható földdé állanak össze (Timaiosz 54a—56e).

Platón tehát a négy anyagtípus különbségét és közülük háromnak egymássá való átalakulását matematikai struktúrára vezeti vissza.

Az ő elmélete sokkal közelebb áll a modern fizika atomelméletéhez, mint Démokritosz merev, változhatatlan atomjai. A modern fizika atomja atommagból és elektronokból áll, melyek között aránylag nagy üres tér van. Az atommagok egymássá átalakulhatnak: ha a nitrogénatom magvát alfarészecskékkel „bombázzák", egy oxigénatommag és egy hidrogénatommag keletkezik, hiszen a nitrogén atomsúlya 14 (az atomsúlyt a mag adja, az elektronok túl könnyűek); az alfarészecskék: héliumatommagvak, melyeknek atomsúlya 4, $14 + 4 = 18$; ebből egy 17 atomsúlyú oxigénatommag és egy 1 atomsúlyú hidrogénatommag keletkezik. (Platónnál is az átalakulásnál az elemi háromszögek összege állandó marad.)

Sőt az atom legkisebb részecskéi sem állandóak: egy elektron (a negatív elektromosság egysége) és pozitív párja, a pozitron találkozásából a gammasugárzás 2 kvantuma, „atomja" keletkezik. E folyamat megfordítva is lejátszódik.

Így igazolódott be Platónnak a Timaioszban kifejtett nézete: az anyag egy formája sem változatlan szubsztancia, hanem csak minőség, állapot, amely az anyag örök átalakulása során matematikai törvényszerűséggel mindig újra meg újra visszatér (Timaiosz 49d—50a és 56d—e). Mint Heisenberg mondja: „Ha az anyagi jelenségek változásában valami állandót keresünk, úgy csak a matematikai forma, s nem a szubsztancia az állandó." (Atomtheorie und Naturerkenntnis. Sonderdruck aus den „Mitteilungen des Univ.-bundes Göttingen," 16, 1934, 17.)

Nos, éppen ezeket a matematikai formákat, a háromszögek s a belőlük képzett szabályos testek matematikai-geometriai formáit, s ezek számarányait nevezte Platón ideáknak (Timaiosz 53b). Az egyes tetraéderek, oktaéderek persze egymássá átalakulnak, de az átalakulás során mindig e négy geometriai forma, idea tér vissza. Az idea tehát nyilván nem gondolat, hanem geometriai-matematikai forma, törvényszerűség.

Ezt jól látja korunk nagy fizikusa, Heisenberg, aki Die Plancksche Entdeckung und die philosophischen Grundfragen der Atomlehre (Die Naturwissenschaften 45, 1958, 227—234) c. tanulmányában Platón és a modern fizika anyagelmélete közötti mély rokonságra mutat rá.

„Platón elemi részecskéi — mondja Heisenberg — háromszögeikre bonthatók, s belőlük újra felépíthetők. A háromszögek még nem anyag, hanem matematikai forma. A jelenségek végső gyökere tehát nála matematikai törvény, szimmetria, matematikai forma." (227. o.) „Planck fölfedezése kézenfekvővé tette azt a gondolatot, hogy a diszkontinuitás, amely az anyag atomos és a sugárzások kvantumos szerkezetében egymástól függetlenül nyilvánul meg, egy sokkal általánosabb természeti törvény következménye. Ezzel ismét felmerült a természettudományban Platón gondolata, mely szerint az anyag atomos szerkezetének alapja egy matematikai törvény, egy matematikai szimmetria." (228. o.) „Miként Platónnál, úgy ma is úgy látszik, mintha ennek a látószlag oly komplikált, elemi részecskékből és erőterekből álló világnak egy egyszerű és áttekinthető matematikai struktúra volna az alapja." „Ebből az egy alapvető struktúrából volnának azok az összes összefüggések, melyeket a fizika különböző területein mint természeti törvényeket ismerünk, levezethetők." (233. o.) Erre az alapvető matematikai struktúrára kísérlet Heisenberg egyenlete.

Abban is párhuzamos a két atomelmélet, hogy miként Heisenberg szerint „Az elemi részecskék mind ugyanabból az anyagból, energiából állanak. Az energia anyaggá lesz, ha egy-egy elemi részecske formájában jelenik meg" (232. o.), épp így Platónnál is az anyagnak alaptulajdonsága a dünamisz: a hatásképesség. S ha e dünamisz tetraéderformában jelenik meg, tűz, ha oktaéderformában, levegő áll előttünk. Csak a határozott matematikai forma, struktúra (idea) ad az anyagnak határozott létet: ez az értelme mind a platóni, mind a modern anyagelméletnek. S az idea éppen ez az objektív matematikai forma, *nem* pedig a róla alkotott szubjektív kép: a gondolat. Ezt Heisenberg, aki már ifjúkorában görögül olvasta a Timaioszt, jól tudja.

Persze, Platón korában általános matematikai törvényszerűségeket csak vonalakkal és belőlük alkotott geometriai idomokkal tudtak kifejezni: ez a „geometriai algebra" kora. Ma az alapvető matematikai forma: egy differenciálegyenlet.

Heisenberg fejtegetései arra a sokat vitatott problémára is fényt vetnek: miből vannak Platón szabályos testei? Ezek még nem anyagok, hanem, ha az energia, a dünamisz e szabályos testek formájában jelenik meg, lesz belőle tűz, levegő stb.

Az antik atomelmélet leghaladottabb alakja tehát nem Démokritosznál, hanem Platónnál található. Méltán tartották őt Galilei és Kepler a matematikai természettudomány ősének, amint ezt most Heisenberg ragyogóan bizonyította.

Kövendi Dénes

Művészet és humanizáció

Az esztétikai vitában, melynek egy újabb szakaszát a *Társadalmi Szemlé*ben nemrég foglalta össze *Köpeczi* Béla,[1] már többször hangot kaptak bizonyos módszertani aggodalmak. Nemrég *Zoltai* Dénes tett szóvá néhány terminológiai problémát.[2] Bárki könnyűszerrel folytathatná, amit elkezdtek.

Magam is egy-két módszertani észrevétellel kezdeném. Aki figyeli ezt az évek óta folyó vitát, tapasztalhatja, hogy mint a fehér holló olyan ritka a vitapartnerre való *egyetértő* hivatkozás. Ahol nézeteltérés merül fel, ott helyenként még rájár a tollunk az „ijesztő" formulákra; „. . . *egyes vitapartnereink még most sem értik*" — halljuk gyakran —, meg hogy „. . . *nem tudnak filozófiai fedezékeikből a gyakorlat terepére bátorkodni*". De az egyetértés kifejezésére alig van szavunk. Talán nem kell mondanom, hogy *nem* modorbéli okokból teszem ezt szóvá (bár az udvariasság semmiképp sem árthat). Inkább mint szimptómára hivatkozom rá, bizonyítékul arra, hogy nem követjük eléggé a vita *valóságos előrehaladását*. Ma már a nézetek sok ponton hasonulnak, áthatják egymást. S mi, a vitatkozók, csak saját dolgunkat nehezítjük, ha nem vesszük tudomásul a közös

[1] Köpeczi Béla: Megjegyzések a szocialista realizmusról folyó vitához. Társadalmi Szemle, 1966/1. sz.

[2] Zoltai Dénes: Vitánk módszertani feltételei. Társadalmi Szemle. 1965/10. 112. o.